

Jan Firbas

Národnost: česká

Datum narození: 25. března 1921

Místo narození: Brno

Datum úmrtí: 5. května 2000

Místo úmrtí: Brno

Sociální zařazení: Narodil se do rodiny s dlouhou českobratrskou tradicí. Jeho otec Karel Firbas byl vojenský lékař a matka Karla, rozená Holzmannová, se starala o domácnost. Měl dva sourozence, starší bratr pracoval jako elektroinženýr, mladší sestra byla úřednicí. Roku 1949 se oženil s Helenou Kučerovou, která působila jako učitelka na jazykové škole. Roku 1951 se jim narodil syn Petr, roku 1955 syn Jiří.

Akademické působení

Po maturitě na reálném gymnáziu v Brně roku 1939 se zapsal na Lékařskou fakultu Masarykovy univerzity, aby pokračoval ve šlépějích svého otce, vojenského lékaře. Již v listopadu však byly české vysoké školy uzavřeny, a tak nastoupil na Ústav moderních řečí. Studium ukončil zkouškou učitelské způsobilosti pro výuku angličtiny a němčiny. Během války pak působil na základních odborných školách. Roku 1945 se přihlásil na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity, kde studoval angličtinu a filozofii. Stal se jedním z prvních brněnských žáků profesora Vachka. Protože bylo vysokoškolské studium kvůli válce zkráceno, absolvoval již roku 1947. Akademickou půdu však neopustil a získal místo asistenta v anglickém semináři. Na brněnské anglistice pak působil až do konce svého života.

V roce 1948 obhájil disertační práci *A Linguistic Characterology of the English System of Punctuation* a získal doktorát z anglické a germánské filologie. Poté vyjel na zahraniční pobyt do Leedsu a Londýna. Firbas se teprve mnohem později dozvěděl, že kdyby svůj odjezd posunul o pouhý den, pravděpodobně by se do západní Evropy nepodíval. Vedoucí pracovník ministerstva měl totiž v zásuvce pokyn, aby Firbase za hranice nepustili. V Anglii studoval u profesorů Gimsona a J. D. O'Connora – zaměřil se především na fonetiku. Po návratu nastoupil opět na místo odborného asistenta na filozofické fakultě. Firbas byl uchvácen myšlenkami Pražského lingvistického kroužku; pokračoval ve studiu Mathesiova aktuálního členění. Jeho vědeckou kariéru však ničila dlouhodobá politická nepřízeň. Nebyl členem komunistické strany, nepocházel z kádrově přijatelné rodiny a hlásil se k českobratrské církvi evangelické, kde navíc v letech 1950–1973 aktivně působil v nejvyšším orgánu, Staršovstvu.

Roku 1956 byl Firbas navržen pro habilitační řízení, vědecká rada žádost schválila, avšak po událostech v Maďarsku došlo k jejímu odvolání. V té době již Firbas sepisoval kandidátskou práci o slovese ve funkční větné perspektivě, a proto se ke kandidátským zkouškám přihlásil do Prahy. Titulu kandidát věd tak po mnoha nesnázích dosáhl roku 1959. O rok později byl povolán k religiózním prověrkám: oproti očekávání se veřejně přihlásil k evangelické víře. Vše nasvědčovalo tomu, že se Firbasovo působení na fakultě blíží ke konci. První polovina

60. let ale přinesla zmírnění politického klimatu, a tak roku 1963 obhájil habilitační práci *Šest kapitol o funkční perspektivě větné se zvláštním zřetelem k angličtině* a byl jmenován docentem (1964).

V době pražského jara proběhlo Firbasovo profesorské řízení, které však bylo na ministerstvu pozastaveno. Disertační práci (*Souhra činitelů aktuálního členění větného*) k získání titulu DrSc. předložil na Karlově univerzitě roku 1971, obhajoba byla odložena na rok 1974. Na ministerský pokyn pak Firbas předložil roku 1978 disertaci v nové podobě, nicméně povolení k obhajobě získal až o dvanáct let později. V roce 1970 se stal vedoucím katedry, ale již o tři roky později byl funkce zbaven. Roku 1987 byl penzionován a na fakultě pak působil pouze externě. Řádným profesorem byl jmenován teprve po pádu železné opony (1990). Zemřel o deset let později, 5. května 2000.

Výběr z díla

Jan Firbas věnoval velkou část svého vědeckého bádání teorii funkční větné perspektivy, zabýval se také problematikou syntaxe ze synchronního i diachronního pohledu a zvukovou strukturou jazyka. Ve svém výzkumu užíval principy pražské lingvistické školy, a stal se proto v druhé polovině 20. století jedním z mála pokračovatelů lingvistického odkazu Viléma Mathesia. Přestože ovládal několik jazyků (angličtinu, němčinu, francouzštinu a ruštinu), zkoumal hlavně angličtinu a často ji srovnával s jinými jazyky, především češtinou. O funkční větné perspektivě napsal řadu odborných článků a studií, praktické i teoretické výsledky svého bádání pak shrnul v rozsáhlé monografii *Functional Sentences Perspective in Written and Spoken Communication* (1992). Během studijního pobytu v Holandsku napsal dvě významné studie *A study in the functional sentence perspective of the English and the Slavonic interrogative sentence* (1976) a *The functional view of 'ORDO NATURALIS'* (1979). Další oblastí jeho zájmu byla anglická interpunkce, které se věnoval například v textech *Anglická větná interpunkce. Pokus o její lingvistický výklad* (1954) a *K otázce hlavního činitele v anglické větné interpunkci* (1955). Kromě toho studoval sdělovací hodnotu anglického slovesa a vztah mezi pořádkem slov ve větě a aktuálním členěním. V rámci pobytu na Department of English University College London připomínkoval vydání zkrácené univerzitní verze velké vědecké mluvnice angličtiny.

Jan Firbas publikoval přes 150 studií, recenzí a zpráv, které se objevovaly na stránkách československých, ale i zahraničních periodik. Celé jeho dílo je zpřístupněno v publikaci Nakladatelství Masarykovy univerzity *Collected Works of Jan Firbas*.

Ocenění vědeckou komunitou

Jan Firbas patřil v předlistopadovém režimu k nedoceneným vědcům, jehož badatelské výsledky přitom vzbuzovaly velkou pozornost za hranicemi Československa. V 60. letech mu bylo umožněno vycestovat na kratší přednáškové pobyty a kongresy do Polska, Anglie, Rakouska, Rumunska a západního Německa. V letech 1969–1970 působil jako hostující profesor na univerzitě v Erlangen, roku 1971 přednášel na lingvistickém institutu v Buffalu a v letech 1973–1974 získal vědecké stipendium v Holandsku. Vycestoval rovněž do Indie, v 80. letech navštívil se svými přednáškami řadu německých univerzit a rok pracoval na londýnské University College. Přestože požíval

v zahraničí značné vědecké autority, dlouhodobé pobyty v cizině vždy odmítl. O mnohých pozvánkách se však ani nedozvěděl. Po sametové revoluci ve svých studijních cestách pokračoval.

Byl členem státní zkušební komise, působil ve zkušebních komisích pro rigorózní a kandidátské zkoušky na FF MU i v komisi pro obhajoby doktorských disertací pro obor germánských jazyků na Karlově univerzitě. Od letního semestru 1950 vedl řadu jazykových lektorských kurzů, v nichž se zaměřoval především na výslovnost a konverzaci. Jan Firbas se věnoval rovněž popularizaci vědy. Organizoval přednášky pro absolventy a učitele angličtiny a pro Státní pedagogické nakladatelství recenzoval různé jazykové příručky a učebnice angličtiny. Působil v kolegiu jazykovědy ČSAV, v České asociaci anglistů, pracoval v hlavním výboru Kruhu moderních filologů, byl členem redakční rady časopisu *Slovo a slovesnost* a dlouholetým předsedou redakční rady *Brno Studies in English*.

Získal řadu mezinárodních ocenění. Mezi nejvýznamnější uznání lze zařadit tři čestné doktoráty, které Firbasovi udělila univerzity v Leedsu (1986), univerzita v Lovani (1986) a univerzita v Turku (2000).

Evaluace

Jan Firbas byl předním českým jazykovědcem v oboru anglistiky, srovnávací lingvistiky i obecné jazykovědy. Jeho práce o funkční větné perspektivě rozvíjejí průkopnické myšlenky pražské lingvistické školy. Ačkoliv nebyl před rokem 1989 dostatečně oceněn na domácí půdě, o to více pozornosti se mu dostalo v zahraničí. Přichystal půdu pro další bádání v oblasti analýzy diskurzu, textové lingvistiky a pragmalinguistiky. Jeho vědecké působení je neodmyslitelně spjato s brněnskou filozofickou fakultou, kde byl znám jako výtečný pedagog, který vchoval celou generaci anglistů, ale i středoškolských a vysokoškolských učitelů.

Ohlasy

Za studentských dob jsme mu říkali Uncle Firbas a obraceli se na něj jako na hodného strýčka, který je na světě jen proto, aby svému okolí laskavě naslouchal a slovem i činem pomáhal. Se svými kolegy na katedře, se zahraničními hosty a vůbec se zájemci o funkční lingvistiku strávil tisíce hodin, které mnohdy tak nutně potřeboval pro vlastní práci. Před několika týdny se mě po odborné konzultaci zeptal jeden americký kolega (působící na mém pracovišti), co je za konzultaci dlužen. Bezděky jsem si přitom uvědomil, co asi já jsem Firbasovi dlužen a co jsou mu dlužni všichni jeho žáci a kolegové. Je to ten zvláštní druh dluhu, který můžeme jeho věřiteli splácet jedině tím, že se ve vztahu ke svému okolí budeme snažit být – když už ne vědecky, tak alespoň lidsky – jako on. \ [Aleš Svoboda](#)

Nikdy potom jsem se už nesetkala s člověkem, jehož písmo by bylo tak naprosto jedinečné, nezaměnitelné svou úhledností, na první pohled působící klidně, vyrovnaně, laskavě. Pokud rukopis může něco vypovídat o člověku, pak v tomto případě se v něm nejvíce zrcadlí harmonie, pevná vůle, důslednost a nezdolná energie. A ještě něco bylo pro profesora Firbase charakteristické: nikdy nepsal osobní dopisy na psacím stroji. \ [Ludmila Uhlířová](#)

Poprvé jsem se s profesorem Firbasem setkal tváří v tvář na semináři Funkční větná perspektiva ve třetím ročníku. Dodnes si vzpomínám, jak dovedl nás, studenty, doslova strhnout svým výkladem a zároveň kolegiálním přístupem a skromností. Hodiny

s ním ubíhaly neuvěřitelně rychle. Kromě poutavého obsahu seminářů bych se chtěl zmínit také o pověstné angličtině pana profesora – bylo pro nás vždy požítkem zaposlouchat se do jazyka, který se v jeho ústech měnil na skutečný skvost, stěží rozeznatelný od projevu rodilého mluvčího. Svou dokonalou výslovností, intonací a v neposlední řadě bohatou frazeologií pro nás byl profesor Firbas nedostižným vzorem. \ [Martin Adam](#)

Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, doktoráty, kart. 3/3.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, habilitace a profesury, kart. 7/4.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, habilitace a profesury, kart. 17/2.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, habilitace a profesury, kart. 20/10.

DRÁPALA, Martin. Aktuální členění stále aktuální, zejména zásluhou významného brněnského anglisty. *Universitas*, 2011, č. 2, s. 64–65.

GOLKOVÁ, Eva. Jan Firbas's publications. *SPFFBU*, K 2, 1981, s. 15–22.

CHAMONIKOLASOVÁ, Jana. In memory of Jan Firbas. *SPFFBU*, S 7, 2001, s. 7–9.

KROUPA, Jiří (ed.). *Jan Firbas ve vzpomínkách*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

SVOBODA, Aleš. Jan Firbas sedmdesátiletý. *Slovo a slovesnost*, 1991, roč. 52, č. 4, s. 306–308.

VACHEK, Josef. Jan Firbas – A sexagenarian? *SPFFBU*, K 2, 1981, s. 11–14.

Zemřel Jan Firbas. *Slovo a slovesnost*, 2000, roč. 61, č. 4, s. 317.